

ΚΩΣΤΑΣ ΦΩΤΙΑΛΗΣ  
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Π.Δ.Μ.

### Οι πρόσφυγες της Θεσσαλονίκης

Τον 20ό αιώνα η βυζαντινή Θεσσαλονίκη, η πρωτεύουσα της Μακεδονίας, είχε γίνει το κέντρο υποδοχής, εξακτίωσης και αποκατάστασης των αλληπάλληλων προσφυγικών κυμάτων. Πάνω από δέκα πέντε ήταν τα μεταναστευτικά ρεύματα που βρήκαν καταφύγιο στη Μακεδονία το διάστημα 1912 έως 1924. Γράφει ο Γιώργος Ιωάννου στο βιβλίο του *Το δικό μας αίμα*, στο κεφάλαιο "Η παρέλαση των προσφύγων": *"Από το 1914 ως το 1924, κι ακόμα πιο πέρα, πήραν να καταφτάνουν μεμονωμένοι ή σε μικρές ομάδες στην αρχή, κοπαδιαστά και άτακτα αργότερα, με αραμπάδες, ζώα, βάρκες, καϊκια, βαπόρια, ακόμα και με τα πόδια, σε χάλι κακό, βρωμισμένοι μα αποκαθαρμένοι, λουσιμένοι μες στο αίμα τους, από τις ελληνικές πατρίδες της Ανατολής, την Ελλάδα μάλλον της Ανατολής, χιλιάδες των χιλιάδων κνηγήμενοι, ληστεμένοι, βιασμένοι, απορροφισμένοι άνθρωποι μας, αναζητώντας μια νέα γωνιά μες στην ελεύθερη πατρίδα."*

Μόνο την περίοδο 1912-1914 υπολογίζεται ότι μετακινήθηκαν ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη και τη Μικρά Ασία περίπου 890.000 πρόσφυγες. Από την Ελλάδα έφυγαν στη Μικρά Ασία 115.000 μουσουλμάνοι, ενώ στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη ήρθαν περισσότεροι από 150.000 κνηγήμενοι Μικρασιάτες Έλληνες και Ανατολικοθρακιώτες, Έλληνες του Πόντου και του Καυκάσου.

Οι διαστάσεις που πήραν τα τεράστια προβλήματα των προσφύγων της Μακεδονίας ανάγκασαν την ελληνική κυβέρνηση να οργανώσει ειδική υπηρεσία στη Θεσσαλονίκη, η οποία είχε σκοπό από τη μια την προσωρινή στέγαση και περίθαλψη των προσφύγων και από την άλλη τη μόνιμη εγκατάστασή τους σε διάφορα επαρχιακά κέντρα.

Η υπηρεσία αυτή άρχισε να λειτουργεί από τον Ιούνιο του 1914 με την επωνυμία "Κεντρική Επιτροπή προς περίθαλψιν και εγκατάστασιν των εν Μακεδονία εποίκων ομογενών".

Σύμφωνα με την έκθεση του Υπουργείου Οικονομικών "Περί των εν Μακεδονία Προσφύγων", στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, από τον κατάλογο των καταγραμμένων της Επιτροπής Προσφύγων, εγκαταστάθηκαν, ως την 1η Ιουλίου του 1915, 5.050 στην περιφέρεια και 31.528 μέσα στην πόλη. Στον αριθμό αυτόν των προσφύγων δεν συμπεριλαμβάνονταν οι 30.000 περίπου εύποροι Μικρασιάτες πρόσφυγες, των οποίων τα ονόματα δεν καταγράφηκαν στους καταλόγους της Επιτροπής Περιθάλψεως, επειδή δεν χρειάστηκαν την οικονομική ή υλική της βοήθεια.

Ο Ρώσος πρόξενος της Θεσσαλονίκης κ. Καλ, θέλοντας να αποδώσει το προσφυγικό κλίμα της πόλης, σε απόρρητο τηλεγράφημα του στις 30 Απριλίου 1914 προς τη ρωσική πρεσβεία στην Αθήνα τόνιζε: *"Καθημερινά φτάνουν εδώ (στη Θεσσαλονίκη) Έλληνες που εκτοπίζονται από την τουρκική Θράκη. Σύμφωνα με τα λόγια του δημάρχου της πόλης, την τελευταία εβδομάδα 14 πλοία μετέφεραν 19.000 πρόσφυγες. Σ' ένα μήνα πέρασαν πάνω από 32.000 άτομα από τη Θεσσαλονίκη"*.

Μέσα σε λίγους μήνες η Θεσσαλονίκη ήταν περιτριγυρισμένη από χιλιάδες σκηνές δυστυχισμένων ανθρώπων, στα πρόσωπα των οποίων ήταν έντονα αποτυπωμένη η εικόνα της τουρκικής βαρβαρότητας.

Για να αποτραπεί ο κίνδυνος επιδημιών μέσα στην πόλη, οι αρχές έβαλαν σε λειτουργία τις εφιαλτικές καραντίνες για τα εισερχόμενα προσφυγικά πλοία. Οι πρόσφυγες ως σήμερα θυμούνται και καταγγέλλουν τα ακατάλληλα σύγχρονα κολαστήρια που στήθηκαν πρόχειρα για την υποδοχή τους. Οι ίδιοι τονίζουν ότι δεν ήταν αντίθετοι στους προληπτικούς ελέγχους, αλλά στο διασυρμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας τους, η οποία ποδοπατήθηκε το πρώτο διάστημα.

Ο Κ. Καραβίδας, υπεύθυνος του Υπουργείου Περιθάλψεως, θα γράψει αργότερα: *"Οι μεν Κανκασιώται εγκλεισθέντες κατ' αρχάς εις τα εν Θεσσαλονίκη νοσοκομεία και παραπήγματα προσωρινώς, χάριν απολυμάνσεως, αφέθησαν και ελησμονήθησαν εκεί έως ότου περιήλθον όντως εις κατάστασιν οικτροτάτην, αξίαν να κινήση συμπαθητικά και την πλέον τραχείαν ιδιοσυγκρασίαν!"*.

Το σοβαρότερο πρόβλημα που αντιμετώπισε η Θεσσαλονίκη εξαιτίας της έλλειψης επαρκών κατοικιών ήταν η στέγαση των χιλιάδων αστών προσφύγων. Οι αρχές αναγκάστηκαν να αξιοποιήσουν όλους τους δημόσιους χώρους και ακόμη να επιτάξουν

ορισμένα ιδιωτικά σπίτια. Για προληπτικούς λόγους εξαιτίας του συνωστισμού, η υγειονομική υπηρεσία εμβολίασε όλους τους πρόσφυγες.

Ο Γενικός Γραμματέας της Επιτροπής Προσφύγων κ. Α. Α. Πάλλης, σε συνοπτική έκθεση του προς το Υπουργείο των Εξωτερικών στις 9 Μαρτίου 1916, τόνισε την κρισιμότητα αυτής της εγκατάστασης, επισημαίνοντας ότι: " η εγκατάστασις των προσφύγων εν Μακεδονία είναι σπουδαία από διττής απόψεως εθνικής και κοινωνικής. Πρώτον διά της εγκαταστάσεως σχεδόν 120 χιλιάδων ακραιφνούς Ελληνικού πληθυσμού μετεβλήθη ο εθνολογικός χαρακτήρ ωρισμένων Μακεδονικών επαρχιών όπου προηγουμένως επλεόναζε το αλλοεθνές στοιχείον. Ούτως η επαρχία Κιλκίς, το προπύργιον τούτου της Θεσσαλονίκης, όπερ άλλοτε υπήρξεν η ακρόπολις του Βουλγαρισμού, σήμερα διά της μεταναστεύσεως των πλείστων των πρώην σχισματικών κατοίκων αυτού και της εγκαταστάσεως δέκα τεσσάρων περίπου χιλιάδων προσφύγων μετεβλήθη εις ελληνικωτάτην επαρχίαν. Επίσης η επαρχία Λαγκαδά, όπου άλλοτε επλεόναζε το τουρκικόν στοιχείον, σήμερα ενισχύθη διά της εγκαταστάσεως εννέα περίπου χιλιάδων προσφύγων.

"Κοινωνικήν μεταβολήν επέφερεν η εγκατάστασις προσφύγων εις τα εγκαταλελειμμένα τσιφλίκια, διότι ούτω πολλά τσιφλίκια μετετράπησαν εις κεφαλοχώρια, εκεί δε όπου πριν υπήρχον Βούλγαροι κολίγοι σήμερα υπάρχουν Έλληνες χωρικοί. Η μεταβολή αυτή εις το καθεστώς της ιδιοκτησίας είναι φαινόμενον κοινωνικόν μεγάλης σημασίας".

Δε χρειάστηκε να περάσουν πολλά χρόνια, για να φανεί ότι ο ερχομός των προσφύγων του 1914 ήταν "θείο δώρο" για το ελλαδικό κράτος. Τα χρήματα που ξόδεψε η ελληνική κυβέρνηση για την αποκατάστασή τους, οι πρόσφυγες τα επέστρεψαν στο δημόσιο μέσα σε μια πενταετία "υπό τύπον φόρου". Τα ακόλουθα στοιχεία αντλούμε από την έκθεση του Διευθυντή Εποικισμού Μακεδονίας κ. Δ. Αβράσογλου, την οποία υπέβαλε στην κυβέρνηση το 1923. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή το ελληνικό κράτος, από το 1914 μέχρι και το 1919, δαπάνησε για την εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία συνολικά 6.954.681 δραχμές. Έναντι των ποσών αυτών εισπράχθηκαν από το κράτος, μόνον από τους Εποίκους της Κεντρικής Μακεδονίας, από τη δεκάτη 5.670.984,40· επιπροσθέτως από δόσεις χρεών 302.493, από το στρεμματικό φόρο του 1919 573.384,5 δραχμές, σύνολο 6.546.861,40.

Στα 1916, το κίνημα της Θεσσαλονίκης, το πολιτειακό πρόβλημα που αντιμετώπιζε η Ελλάδα με τις δύο κυβερνήσεις, και γενικά η οικονομική και πολιτική κρίση απενεργοποίησαν τις επιτροπές και τα αρμόδια κρατικά τμήματα που είχαν αναλάβει το οξύ πάντοτε στεγαστικό πρόβλημα των προσφύγων. Το πρόβλημα αυτό έγινε οξύτερο ένα χρόνο αργότερα, τον Αύγουστο του 1917, όταν ξέσπασε η μεγάλη πυρκαγιά που αποτέφρωσε μεγάλο τμήμα του ιστορικού κέντρου της πόλης. Από τη μια μέρα στην άλλη, οι χιλιάδες άστεγοι πυροπαθείς βρέθηκαν στην τραγική θέση των προσφύγων. Η πολιτεία όφειλε από δω και πέρα να μεριμνήσει και για τους δύο.

Το μεγάλο κακό που βρήκε τότε τη συμβασιλεύουσα είχε και τη θετική του πλευρά. Όσο κυνική και αν φαίνεται η ομολογία αυτή, είναι αλήθεια ότι το κατεστραμμένο τμήμα έδωσε τη δυνατότητα στις αρχές να χτίσουν πάνω σε καινούργιο σχέδιο ολόκληρη την πόλη.

Πριν προφτάσει το ελληνικό κράτος να επουλώσει τις προσφυγικές πληγές του 1914, νέα κύματα προσφυγιάς άρχισαν να καταφτάνουν στην Ελλάδα από την εμφυλιοκρατούμενη Ρωσία και από την περιοχή του Καρς, που παραχωρήθηκε το 1918 ξανά στους Τούρκους μετά από σαράντα χρόνια ενσωμάτωσης στην τσαρική αυτοκρατορία. Δεκάδες χιλιάδες Ελληνοπόντιοι μεταφέρθηκαν το διάστημα 1919-1920 με ελληνικά πλοία στην Ελλάδα, κυρίως στη Θεσσαλονίκη, αφού πρώτα πέρασαν κι αυτοί από τα φοβερά λοιμοκαθαρήρια της Καλαμαριάς.

Τραγική ήταν η κατάσταση των προσφύγων που έφταναν στην Καλαμαριά και τα Έλευθέρια για τον απαιτούμενο χρόνο καραντίνας, ο οποίος μερικές φορές ξεπερνούσε τους έξι μήνες. Οι ταλαιπωρίες, η ασφυκτική συμβίωση - βδομάδες ολόκληρες πολλές φορές - ανθρώπων και ζώων μέσα σε ακατάλληλα από υγιεινής πλευράς πλοία, οδήγησαν στο θάνατο τους πιο αδύναμους σωματικά, πριν προφτάσουν να χαρούν την ποθητή τους πατρίδα. Όσοι άντεξαν τις καραντίνες και τις άλλες δοκιμασίες, κατόντησαν ανθρώπινα κουρέλια, ανίκανα να βοηθήσουν τους συμπατριώτες τους, που τους είχαν ανάγκη.

Ο Σίμος Λιανίδης, προσφυγόπουλο του Πόντου, που ήρθε στην Καλαμαριά μέσω Ρωσίας, θυμάται στην "Επιστροφή των Αργοναυτών" το γκέτο της προσφυγιάς, το τρομερό προσφυγοθανείο, όπως το αποκαλεί, όπου ο χάρος κι ο τύφος στήσαν το δίδυμο εργαστήρι τους και θέριζαν ψυχές.

Δεν πρόφτασε η Ελλάδα να λύσει τα διαδοχικά προσφυγικά προβλήματα της περιόδου 1913-1920 και δύο χρόνια αργότερα δέχτηκε το τελειωτικό χτύπημα με την τραγική εξέλιξη που είχε η συμμετοχή της στη μικρασιατική περιπέτεια. Πάνω από 1.300.000 Έλληνες αναγκάστηκαν να εκπατριστούν βίαια, υπακούοντας στην ψυχρή λογική της Συνθήκης της Λωζάννης. Οι πολύπλευρες αρνητικές προεκτάσεις της υποχρεωτικής ανταλλαγής πληθυσμών Ελλάδας και Τουρκίας, καθώς επίσης και οι τραυματικές εμπειρίες των νοσταλγών προσφύγων, επηρέασαν αλλά και επηρεάζουν θετικά ως τις μέρες μας τα ειδικά μέλη των διεθνών ανθρωπιστικών οργανισμών αλλά και τους εκπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων, ώστε να μην ξαναπροτείνουν, σε ανάλογες περιπτώσεις διακρατικών διαφορών, την απάνθρωπη αυτή σύμβαση. *"Η ανταλλαγή των πληθυσμών αποτελεί επαίσχυντον σωματεμπορίαν εις βάρος του συγχρόνου πολιτισμού"*.

Ο Ι. Πασαλίδης λέει πως η κεφαλαιοκρατία στη Συνθήκη της Λωζάννης μας επέβαλε κάτι το πρωτάκουστο, την ανταλλαγή των πληθυσμών. Καμιά φορά στην ιστορία δε σημειώθηκε αγοροπωλησία λαών σαν κι αυτήν, τέτοιο ανθρωποπάζαρο. Εκεί οι αντιπρόσωποι της κεφαλαιοκρατίας αντί να σκέφτονται τα θύματα του πολέμου, σκέφτονταν το πετρέλαιο της Μοσούλης. Η ανταλλαγή των πληθυσμών ήταν μια νέας μορφής εκμετάλλευση, που μας χορήγησε και το δάνειο με βαρύτατους όρους.

Η εξαντλημένη ηθικά, πολιτικοκοινωνικά, δημογραφικά και οικονομικά Ελλάδα από το συνεχή δεκαετή πόλεμο, αναγκάστηκε να δεχτεί τους ξεριζωμένους Έλληνες απροετοίμαστη, χωρίς κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο υποδοχής.

Η συντριπτική πλειονότητα των προσφύγων, δηλαδή 638.253 άτομα, ποσοστό 53%, εγκαταστάθηκε στη Μακεδονία. Για τους περισσότερους η Θεσσαλονίκη ήταν ο πρώτος σταθμός, η μητέρα αλλά και η μητριά τους.

Η Ιφιγένεια Χρυσοχόου, προσφυγοπούλα της πρώτης γενιάς, που έζησε το κλίμα της εποχής εκείνης, γράφει στο βιβλίο της *Ξεριζωμένη γενιά*. : *"... Τα βαπόρια κουβαλάνε, κουβαλάνε. Γέμισαν τα σχολεία, τα σπίτια, οι αποθήκες, οι παράγκες, τα υπόστεγα, οι δρόμοι»*.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το «βλέμμα» του Χένρι Μόργκεντάου, μια πολύτιμη μαρτυρία για τις δραματικές συνθήκες κάτω από τις οποίες ήρθαν στη Θεσσαλονίκη οι πρόσφυγες.

«Πήγα στην προκυμαία και παρακολούθησα την αποβίβαση μιας караβιάς προσφύγων. Δεν μπορεί κανείς να φανταστεί πιο τραγικό θέαμα. Είδα εφτά χιλιάδες ανθρώπους να έχουν συσσωρευτεί σ' ένα πλοίο, όπου θα αρκούσαν δύο χιλιάδες για να το κατακλύσουν. Ήταν στριμωγμένοι σαν σαρδέλες στο κατάστρωμα, μια συστρεφόμενη και δονούμενη μάζα ανθρώπινης αθλιότητας. Είχαν περάσει τέσσερα μερόνυχτα στη θάλασσα. (...) Όλες αυτές τις ημέρες πολλοί είχαν μείνει στο κατάστρωμα με τη φθινοπωρινή βροχή να τους μουλιάζει, τον ψυχρό νυχτερινό άνεμο να τους περονιάζει και το ζεστό μεσημεριάτικο ήλιο να τους καίει. Αποβιβάστηκαν τυλιγμένοι σε κουρέλια, πεινασμένοι, άρρωστοι, γεμάτοι ζώφια (...) καταβεβλημένοι από την απόγνωση (...)

Το οξύ στεγαστικό πρόβλημα θα πυροδοτήσει αρνητικά για πολλά χρόνια τις σχέσεις της πολιτείας με τους πρόσφυγες και τους γηγενείς κατοίκους. Η *Εφημερίς των Βαλκανίων*, την οποία μελέτησε συστηματικά ο καθηγητής του Α.Π.Θ. Γιώργος Αναστασιάδης, στάθηκε δυναμικά στο πλευρό των προσφύγων. Ορισμένα παραθέματα που ακολουθούν, από τη θαυμάσια μελέτη του, αποδίδουν σ' ένα μεγάλο βαθμό το κλίμα της εποχής εκείνης:

«9 Σεπτεμβρίου 1922: Αμεριμνησία διά τους πρόσφυγας. Να επιταχθεί η επί της Λεωφόρου Κωνσταντίου γουναρική λέσχη. Η Θεσσαλονίκη υπερεπληρώθη μέχρις ασφυξίας προσφύγων. Τα ατμόπλοια και οι σιδηρόδρομοι καθημερινώς αποβιβάζουν ατελείωτα караβάνια θυμάτων της Μικρασιατικής τραγωδίας, αι δε υπηρεσίοι στεγάσεως και περιθάλψεως, ως απαυδήσασαι προ του σισύφειου έργου της εγκαταστάσεως, μετ' ανησυχίας και απελπισίας συνάμα βλέπουν τον ολονέν αυξανόμενον αριθμόν των αστεγών».

«5 Σεπτεμβρίου 1922: Αι αρχαί οφείλουν να γνωρίζουν ότι η στέγασις και η περίθλαψις των εκ Σμύρνης αφικνουμένων προσφύγων δεν είναι ζήτημα φιλανθρωπίας. Αυτήν την φορά δεν πρόκειται περί των προσφύγων του 1914 οι οποίοι ήταν απλώς θύματα της τουρκικής βαρβαρότητος. Σήμερον πρόκειται περί ιδικών μας θυμάτων, περί ανθρώπων εις τους οποίους υπεσχέθημεν ελευθερία (...) και τους παρεδώσαμεν εις την μάχαιραν του Κεμάλ... Έχουν λοιπόν επιτακτικήν υποχρέωσιν αι Αρχαί να κινήσουν

πάντα λίθον, να λάβουν πάντα τα μέτρα διά την άμεσον και ανθρωπιστικήν στέγασιν και περιθάλψιν των ανθρώπων αυτών...».

«20 Οκτωβρίου 1922: Η Θεσσαλονίκη υπερεπληρώθη μέχρις ασφυξίας προσφύγων. Τα ατμόπλοια και οι σιδηρόδρομοι καθημερινώς αποβιβάζουν ατελείωτα караβάνια θυμάτων της Μικρασιατικής τραγωδίας, αι δε υπηρεσίαι στεγάσεως και περιθάλψεως, ως απαυδήσασαι προ του «σισυφείου» έργου της εγκαταστάσεως, μετ' ανησυχίας και απελπισίας βλέπουν τον ολοέν αυξανόμενον αριθμόν των αστεγών. (...) Οι πρόσφυγες οι οποίοι έμεναν εις το ύπαιθρον, εις την προκουμαίαν, βλέποντες ότι κινδυνεύουν να αποθάνουν από το κρύο και από την βροχήν επεχείρησαν χθες να εγκατασταθούν βιαίως και διά τούτο μετέβησαν εις την συνοικίαν του Αγ. Δημητρίου, όπου εισόρμησαν εις διάφορα τουρκικά και ελληνικά οικήματα και εγκαταστάθησαν...».

«5 Μαΐου 1923: εκ των εκατόν τόσων χιλιάδων, οι τριάντα κατοικούν τους περίχωρους συνοικισμούς. Οι δ' υπόλοιποι εντός της πόλεως εις ολίγα επιταχθέντα οικήματα και στους καταυλισμούς: Σχολεία, εκκλησίες, τζαμιά και αποθήκας. Και μόνον δε το ξηρόν γεγονός ότι εις μίαν εκκλησίαν στεγάζονται 60 οικογένειαι και εις τας αιθούσας μιας σχολής υπερεκατόν, αρκεί να καταδείξει τον συνωστισμόν όστις, τόσους κινδύνους εκκολάπτει επιδημικών ασθενειών (...) Μεταφορά των εις το εσωτερικόν δεν δύναται να γίνει διότι τα 95% είναι αστικός πληθυσμός, αναγκασμένος να κατοικήση και να ζήση εντός της πόλεως. Επιπλέον η Θεσσαλονίκη είναι καμμένη κατά το ήμισυ (...) Θέλομεν σπίτια λέγουν με μίαν φωνήν και ο Γεν. Διοικητής της περιθάλψεως (...) Κάμομεν και ημείς θερμήν έκκλησιν προς την κυβέρνησιν να προσέξη πολύ τον προσφυγικόν κόσμον της Θεσσαλονίκης...».

«28 Σεπτεμβρίου 1922: Ας παύσουν τα ημίμετρα. Πρόσφυγες οργανωθείτε! (...) Δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες (...) ριγμένοι στους δρόμους σκορπισμένοι στα σοκάκια περιμένουν, ξένοι αυτοί μεταξύ ξένων, στέγασιν, περιθάλψιν, τροφήν (...) αντιμετωπίζοντας αδιαφορίαν. Οι αρμόδιοι παρά την καλήν θέλησίν τους και παρά τας προσπαθείας των δεν κάμουν τίποτε διά να βοηθήσουν αποτελεσματικώς τους πρόσφυγας (...) Ερρίψατε τον κόσμον στα μουντρούμια, στους σταύλους και εν γένει εις μέρη κατάλληλα μόνον διά κτήνη, ενώ υπάρχουν οικήματα πλείστα όσα ανθρώπινα (...) Τι θα γίνουν κύριοι οι δυστυχείς άνθρωποι όταν θ' αρχίσει ο Βαρδάρης να φυσομανά και τα

χιόνια να πέτουν; (...) Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες οφείλουν αμέσως να οργανωθούν επί βάσεων στερεών και σταθερών και να μην περιμένουν μοιρολατρικώς αποκατάστασι ανθρωπίνην...»

«3 Απριλίου 1922: ... ο Μικρασιατικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης (...) καλεί άπαντας τους εν Θεσσαλονίκη Μικρασιάτας πρόσφυγας όπως προσέλθουν, συν γυναίξί και τέκνοις, εις την πλατείαν του Λ. Πύργου, ίνα συμμετέχοντες του πανδήμου εθνικού συλλαλητηρίου, διαμαρτυρηθώσιν εντόνως κατά της μελετωμένης επανυποδουλώσεως της Μικρασίας και ελληνικοτάτων τμημάτων της Θράκης».

«1 Ιουλίου 1923: Ετέθησαν χθες αι βάσεις της παμπροσφυγικής ομοσπονδίας. Τα δ. σ. των εν Θεσσαλονίκη προσφυγικών σωματείων: «Μικρασιατικός Σύλλογος», «Θρακικός Σύλλογος», «Σύλλογος Ποντίων» και «Σύλλογος Καυκασίων» αποφάσισαν την ίδρυσιν της Συνομοσπονδίας των προσφυγικών σωματείων Μακεδονίας και Θράκης».

«14 Ιουλίου 1924: Πρόσφυγες της Καλαμαριάς μας αποστέλλουν προς δημοσίευσιν τα κατωτέρω: «Σαν να μην έφταναν τα τόσα βάσανα που τραβάνε οι πρόσφυγες της Καλαμαριάς, σαν να μην έφταναν οι καταρρεύσεις των θαλάμων, οι πείνες και άλλες δυστυχίες, άρχισε και ο φοβερός πόλεμος για μια σταγόνα νερού»...».

Το οξύ στεγαστικό πρόβλημα ανάγκασε την κυβέρνηση να επιτάξει και ευρύχωρα σπίτια που κατοικούνταν από λίγα άτομα. *"Έπρεπε όλοι να πειστούν να συμπεριφερθούν έτσι ώστε όλος ο κόσμος να μπορέσει να επιβιώσει, έστω κι αν μερικοί θα έπρεπε να ζήσουν λιγότερο καλά απ' ό,τι προηγουμένως"*. Η αποζημίωση που καθορίστηκε δεν ικανοποίησε τους ιδιοκτήτες και η δυσαρέσκεια των μέτρων έφερε αντιμέτωπους τους ιδιοκτήτες με τους πρόσφυγες συγκατοίκους.

Η προβληματική συμβίωση πήρε μορφή εχθρότητας. Η εικόνα του πρόσφυγα, λέει η Βίκα Δ. Γκιζέλη, ήταν στη συνείδηση του ντόπιου εικόνα μισητή. Δεν άργησαν οι "απάτριδες" συμφεροντολόγοι να τραυματίσουν και τις ηθικές αξίες που περήφανα κουβάλησαν μαζί τους οι πρόσφυγες: *"στην κοινή συνείδηση οι προσφυγικές μάζες γίνονται επικίνδυνες, αν όχι ύποπτες, και διευκολύνουν τη "διάβρωση των ηθών"."*

Η συμπεριφορά πολλών γηγενών κατοίκων απέναντι στους πρόσφυγες δεν ήταν καθόλου κολακευτική: *"Με ασυμπάθεια τους δέχτηκε ο μισός ελληνισμός της χώρας"*, μας λέει ο Π. Παλαιολόγος και συνεχίζει στο ίδιο άρθρο: *"...γιατί να μην πούμε με μίσος; Ο*

άλλος τους ανέχθηκε. Σα να επρόκειτο για ρυπαντικά που θα μίαιναν τον ελλαδικό χώρο. Σα να 'φερναν στις αποσκευές τους την πανώλη και τη χολέρα. Υπήρξε αρθρογράφος που έγραψε ότι οι πρόσφυγες έπρεπε να υδρεύονται από τα ρείθρα των πεζοδρομίων και όχι από τις πηγές που πίνουν οι γηγενείς".

Μια λογική ερμηνεία του αρνητικού κλίματος της εποχής εκείνης μας δίνει ο πρώην πρωθυπουργός Π. Κανελλόπουλος: *"Το πολιτικό πάθος, οι κομματικοί φανατισμοί έκαναν μια μεγάλη μερίδα του ελληνικού λαού, που είχε από το 1915 διχασθεί, να μην αντικρίσει με συμπάθεια τους "πρόσφυγες", όταν τα αδυσώπητα κόμματα της ιστορίας τους έριξαν επάνω στα βράχια της Ελλάδος. Το θυμάμαι και ανατριχιάζω. Αν και ήμουν τοποθετημένος οικογενειακά στη μερίδα εκείνη, δεν συμμερίσθηκα ούτε στιγμή και ξεροί πολύ καλά, ότι και πολλοί άλλοι της ίδιας "παρατάξεως" δεν συμμερίσθηκαν την αθέλητη αυτή διαστροφή, που έχει ωστόσο την ιστορική της εξήγηση "*.

Η ατολμία της πολιτείας για ριζοσπαστικές αποφάσεις θα συσπειρώσει σωματειακά αλλά και παμπροσφυγικά τους ξεριζωμένους Έλληνες, οι οποίοι θα εναποθέσουν τις ελπίδες τους στις οργανώσεις τους. Ήδη το 1922 υπάρχουν στη Θεσσαλονίκη τα κεντρικά προσφυγικά σωματεία, "Μικρασιατικός Σύλλογος", "Θρακικός Σύλλογος", "Σύλλογος Ποντίων", "Σύλλογος Καυκάσιων", τα οποία την 1η Ιουλίου 1923, μαζί με άλλα σωματεία, ίδρυσαν τη Συνομοσπονδία των προσφυγικών σωματείων Μακεδονίας και Θράκης, στις 10 Σεπτεμβρίου 1923 πραγματοποίησαν Παμμικρασιατικό Προσφυγικό Συνέδριο και στις 18 Μαΐου 1924 το Πρώτο Παμπροσφυγικά Συνέδριο. Πρωτεργάτες της σύγκλησης του Παμπροσφυγικού συνεδρίου ήταν ο Γενικός Επιθεωρητής Προσφύγων Μακεδονίας Λ. Ιασονίδης, ο πρόεδρος του συλλόγου Ποντίων Θ. Ανδρεάδης και ο Γενικός Γραμματέας του Μικρασιατικού Συλλόγου κ. Κοντολέων.

Μια πρόχειρη καταγραφή των προσφύγων που έγινε τον Απρίλιο του 1923 μας δίνει, σε γενικές γραμμές, την αριθμητική και γεωγραφική εικόνα που παρουσίαζε η προσφυγούπολη πια Θεσσαλονίκη.

Η αποχώρηση των μουσουλμάνων της πόλης το 1924 έδωσε τη δυνατότητα σε αρκετούς πρόσφυγες αλλά και πολλούς ντόπιους άστεγους πυροπαθείς να βρουν καταφύγιο στα ρημαγμένα σπίτια που εγκατέλειψαν, τα οποία όμως δεν έλυσαν το οξύ στεγαστικό πρόβλημα.

Η οικειοποίηση της ανταλλάξιμης περιουσίας των προσφύγων από το κράτος και από ορισμένους επιτήδειους γηγενείς επιδείνωσε τις σχέσεις τους. Ο καθηγητής του Διεθνούς Δικαίου Γιώργος Τενεκίδης αποκαλύπτει το μέγεθος της αδικίας και τη θυσία του προσφυγικού κόσμου: *"Η Σύμβαση της Λωζάννης περί Ανταλλαγής των Πληθυσμών προέβλεπε την εις το ακέραιο αποζημίωση των προσφύγων με τη ρευστοποίηση των περιουσιών των Μουσουλμάνων ανταλλαξιμών και, αν έμενε χρεωστικό υπόλοιπο υπέρ της Εξάδας, η Τουρκία αναλάμβανε τη ρητή υποχρέωση της καταβολής του. Η εις το ακέραιο αποζημίωση των προσφύγων διακηρύχθηκε πανηγυρικά τον Απρίλιο του 1925 και σε ψήφισμα της Ελληνικής Συντακτικής Συνέλευσης.*

*"Και στην πραγματικότητα γίνηκε και κάτι άλλο ακόμα χειρότερο. Ελάχιστα από την περιουσία που άφησαν οι Τούρκοι στην Ελλάδα πέρασαν στα χέρια των προσφύγων είτε σαν κτήματα είτε με τη μορφή των ομολογιών (ανταλλάξιμα) που φυσικά κατόνησαν χαρτιά δίχως καμιά αξία. Τις περιουσίες που άφησαν οι Τούρκοι τις σφετερίστηκαν οι καταφερτζήδες και το κράτος".*

Πολύ παραστατικά περιγράφει τη συμπεριφορά των καταφερτζήδων ο λογοτέχνης της Θεσσαλονίκης Γιώργος Ιωάννου: *"Οι εδώ πληθυσμοί, οι ντόπιοι, οι εντός των ορίων του ελεύθερου κράτους γεννημένοι και εγκαταστημένοι δε δέχτηκαν καθόλου μ' ευχαρίστηση τους πρόσφυγες. Τους είδαν σαν ορδές που ήρθαν να τους πάρουν γη, σπίτια και δουλειές. Αυτά τα αισθήματα αναπτύχθηκαν κυρίως στη Βόρεια Ελλάδα, Θεσσαλονίκη ειδικότερα, όπου κατέφυγε το μεγαλύτερο μέρος της προσφυγιάς και όπου η πρόσφατη αποχώρηση των τουρκικών πληθυσμών είχε αφήσει αμύθητες ακίνητες περιουσίες...*

*"Όλοι αυτοί λύσσαζαν με τους πρόσφυγες, τους φτωχούς και τους ελεεινούς κυρίως, τους απομάκρυναν, τους έκλεισαν κατάμουτρα τις πόρτες, τους γκετοποίησαν, τους απομάκρυναν κοινωνικά και προπαντός προσπάθησαν να τους συντρίψουν ψυχικά".*

Το ελληνικό κοινοβούλιο ήταν ενήμερο όλων αυτών των καταγγελιών. Γνώριζε την αλήθεια. Ήταν όμως δύσκολη η αντιμετώπιση της. Η ψηφοθηρία επέβαλλε το νόμο των ίσων αποστάσεων. Υπήρχαν όμως οι προσκείμενες στους κομματικούς μηχανισμούς εφημερίδες, που έπαιρναν το μέρος της μιας ή της άλλης πλευράς. Η βενιζελική εφημερίδα της Θεσσαλονίκης *Εφημερίς των Βαλκανίων* δεν έπαυσε όλα εκείνα τα κρίσιμα χρόνια να

διακηρύττει ότι *"Ζήτημα εντοπίων και προσφύγων δεν πρέπει να υπάρχει. Αι τυχόν προστριβαί θα βλάψουν και θα καταστρέψουν και τους δύο κόσμους"*.

Μ' αυτή τη θέση συμφωνούσαν και οι πληρεξούσιοι των προσφύγων της Θεσσαλονίκης Λεωνίδα Ιασονίδης και Νικόλαος Τερζόπουλος. Συγκεκριμένα στις 16 Μαΐου 1924 θα γράψει ο Λ. Ιασονίδης στην εφημερίδα: *"Δεν υπάρχει αγών μεταξύ προσφύγων και εντοπίων. Υπάρχει αγών μεταξύ πληβείων και πατρικίων... Πληβείοι είναι οι πρόσφυγες, οι εντόπιοι βιοπαλαισταί, οι εντόπιοι εργάται, οι εντόπιοι ακτήμονες, οι εντόπιοι κολήγοι, οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι ανάπηροι πολέμου. Πατρικίοι είναι εκείνοι οι οποίοι... νέμονται και τα οικήματα και τα κτήματα, τα οποία εκ της ανταλλαγής ανήκουν εις τους πρόσφυγας"*.

Το ελληνικό κράτος, όπως είχε τονίσει ο Γιώργος Τενεκίδης, χωρίς να έχει κάποιο δικαίωμα από τη Συνθήκη της Λωζάννης, μεταβλήθηκε από διαχειριστή σε κύριο, και δέχτηκε να ανταλλάξει τα 100 ελληνικά δισεκατομμύρια με τα 12,5 δισεκατομμύρια της Τουρκίας. Το ελληνικό δημόσιο, που οικειοποιήθηκε την ανταλλάξιμη τουρκική περιουσία, μεταβίβασε ως τις μέρες μας μόνο ένα μέρος στους πρόσφυγες, που άφησαν οκταπλάσια περιουσία στη Μικρά Ασία. *"Και ό,τι έδωσε και δίνει τώρα"*, μας λέει ο Γ. Μαρίνος, *"το εμφανίζει σαν γενναιοδωρη και αχρεώστητη προσφορά προς τους αναξιοπαθούντες υπηκόους του κι όχι σαν απλή και πολύ καθυστερημένη εξόφληση των χρεών του "*, μια πολιτική που επιτρέπει σε πολλούς ακόμη και σήμερα να πιστεύουν ότι: *"η προσφυγιά μας φορτώθηκε στην πλάτη και την πληρώσαμε ή και την πληρώνουμε ακόμη χωρίς καμμιάν αντιπαροχή "*.

Όμως η προσφυγική αντιπαροχή πρόσφερε μέσα σε λίγα χρόνια στο προδομένο ελληνικό κράτος την επίλυση του δημογραφικού προβλήματος, την ανάπτυξη της γεωργίας, της βιομηχανίας, της βιοτεχνίας, του εμπορίου, της ναυτιλίας, των επιστημών, της τέχνης και των γραμμάτων, τη δημιουργία του νέου ελληνικού πνεύματος με το πάντρεμα του μικρασιατικού με το ελλαδικό.

Ολόκληρη η Μακεδονία το 1912 είχε 513.000 Έλληνες. Ο ελληνισμός αντιπροσώπευε το 42,6% του ολικού πληθυσμού. Το 1926 που είχε σχεδόν ολοκληρωθεί η ανταλλαγή των πληθυσμών, η Μακεδονία, που δέχτηκε το μεγαλύτερο τμήμα της

προσφυγιάς, είχε ελληνικό πληθυσμό 1.341.000 άτομα, που αντιστοιχούσε σε ποσοστό 88,8%.

Η πρώτη επίσημη απογραφή του ελληνικού κράτους μετά τη μικρασιατική καταστροφή που έγινε το 1928 έδειξε ότι σε σύνολο 244.680 κατοίκων, οι 117.041 ήταν πρόσφυγες, ποσοστό 48%. Η πολυεθνική Θεσσαλονίκη μέσα σε μια δεκαετία άλλαξε την πολυπολιτισμική της ταυτότητα. Από κοσμοπολίτικη πόλη, έγινε ελληνική. Οι Ευρωπαίοι την εγκατέλειψαν σταδιακά, γιατί δεν μπορούσαν πια να συναγωνίζονται τη μακρόχρονη εμπορική πειρατών μικρασιατών.

Η γενοκτονία των Εβραίων, η μετανάστευση των Αρμενίων, η φυγή των σλαβόφωνων και ο ερχομός των νέων Ελλήνων από τη Σοβιετική Ένωση κατά τα έτη 1932, 1956, 1974 έλυσε μια για πάντα το εθνολογικό ζήτημα, αποτρέποντας ύποπτα σχέδια κατακερματισμού της Ελλάδας. Οι πρόσφυγες ξανάγιναν ακρίτες, άγρυπνοι φρουροί των συνόρων, υπερασπιστές των εθνικών ιδεωδών. Είχε απόλυτα δίκαιο ο ιστορικός και πολιτικός Σπύρος Μαρκεζίνης, όταν έγραψε σ' ένα άρθρο του για τα πενήντάχρονα της Μικρασιατικής καταστροφής ότι: *"Το 1922 και όχι το 1832 εδημιουργήθη η Ελλάς"*. Ανάλογη ήταν και η άποψη του Ε. Βενιζέλου, πρωτεργάτη της εθνικής ομοιογένειας, ο οποίος σε ομιλία του προς τους νέους στις 18 Φεβρουαρίου 1929 τόνιζε: *"... Εάν δεν πλανώμαι, δεν υπήρξεν ποτέ εθνικόν ελληνικόν κράτος εξ ίσων μέγαλον, όπως αυτό το οποίον έχομεν σήμερα. Διεμορφώσαμεν αυτοκρατορίας και επί της Μακεδόνικης εποχής και εις την Βυζαντινήν εποχήν, αλλ' ήσαν αυτοκρατοριαί ελληνικαί, δεν ήσαν καθαρώς εθνικόν ελληνικόν κράτος. Το σημερινόν είναι καθαρώς εθνικόν κράτος και μάλιστα τόσο ομοιογενές, ίσως είναι το πλέον ομοιογενές εθνικόν κράτος της σημερινής Ευρώπης"*.

Σήμερα είναι δύσκολο να φανταστούμε πώς θα ήταν η Ελλάδα, αν δεν είχαν εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη και γενικά στις περιοχές της Ελληνικής Μακεδονίας οι πρόσφυγες.

Ο αστικός προσφυγικός πληθυσμός με τα μικρά δάνεια που μπόρεσε να πάρει από την Τράπεζα των Προσφύγων, για επαγγελματική αποκατάσταση, κατόρθωσε να ζωντανέψει την πρωτεύουσα των προσφύγων Θεσσαλονίκη. Στη δεκαετία 1922-1932, ο αριθμός των βιομηχανιών υπερδιπλασιάστηκε, η απασχόληση εργατικού δυναμικού

αυξήθηκε κατά 175%. Χάρη στους πρόσφυγες, που αποτέλεσαν φτηνό εργατικό δυναμικό, δημιουργήθηκαν νέες βιομηχανικές μονάδες στους κλάδους της ταπητουργίας, της μεταξουργίας, της βυρσοδεψίας, των πλαστικών υλών, της επεξεργασίας χαλκού, της αγγειοπλαστικής και των εμαγιέ.

Αλλά και στις βιομηχανικές μονάδες που λειτουργούσαν στη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα, οι πρόσφυγες προσθέσανε νέα είδη βιομηχανικών προϊόντων. Κατά τον Α. Δαμασκηνίδη *"... η επιχειρηματική πρωτοβουλία των εκδιωχθέντων Ελλήνων, εξεδηλώθη εις όλους τους κλάδους της βιομηχανίας και βιοτεχνίας, συνέβαλε δε ουσιωδώς εις την υπ' αυτής κάλυψιν των αναγκών της ελληνικής οικονομίας και εις την σημαντικήν μείωσιν της εξαρτήσεως της εκ της αλλοδαπής"*.

Για να λάβουμε μια ιδέα της προσφοράς των προσφύγων φτάνει ν' αναφέρουμε ότι στη Διεθνή Έκθεση της Θεσσαλονίκης το 1927, σε σύνολο 336 Ελλήνων εκθετών, οι 193 ήσαν πρόσφυγες εγκατεστημένοι στη Μακεδονία.

Η υγιής μικρασιατική αστική τάξη, με τους τίμιους και δημοκρατικούς αγώνες της, βοήθησε αποφασιστικά στον εκσυγχρονισμό της κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Το προσφυγικό στοιχείο προσδέθηκε στο άρμα του βενιζελισμού. Έτσι εξηγείται ο αντιπροσφυγισμός των άλλων κομμάτων. Η δυναμική αντιμετώπιση της ζωής και οι προοδευτικές τους ιδέες επέδρασαν πολιτικά σ' ένα μεγάλο τμήμα του συντηρητικού πληθυσμού που ακολουθούσε άκριτα τα πατροπαράδοτα κόμματα. Η ζωντανή και συχνή παρουσία του Α. Ιασονίδη και του αριστερού Γ. Πασαλίδη στους προσφυγικούς συνοικισμούς, καθώς και ο απλός πολιτικός τους λόγος, διαφοροποίησε τα πολιτικά πιστεύω ακόμη και των ντόπιων κατοίκων, που ήταν αρνητικά προδιατεθειμένοι από τις κατευθυνόμενες προκαταλήψεις. Στο αντιβασιλικό δημοψήφισμα του 1924 η προσφυγική συνομοσπονδία Μακεδονίας - Θράκης πήρε σαφή θέση υπέρ της Δημοκρατίας.

Το ελληνοτουρκικό σύμφωνο φιλίας του 1930 θα απογοητεύσει τις ελπίδες των προσφύγων και θα αναγκάσει ένα μικρό ποσοστό να προσχωρήσει στη δεξιά αλλά και στους άλλους κομματικούς σχηματισμούς.

Τα πολιτικά κόμματα αναγκάστηκαν να οργανωθούν σε νέες βάσεις πιο ρεαλιστικές και πιο ανθρώπινες, με συγκεκριμένα προγράμματα. Η κοινωνική αδικία αλλά και οι αγώνες για δίκαιη κατανομή του εθνικού εισοδήματος, για αληθινή δημοκρατία, έγιναν, με

πρωτεργάτες τους πρόσφυγες, αιτία δημιουργίας νέων πολιτικών σχηματισμών και κομμάτων.

Η Θεσσαλονίκη, κέντρο της αγροτικής, υπαλληλικής και εργατικής τάξης, διεκδικούσε τα πρωτεία της συνδικαλιστικής κίνησης από τον Πειραιά και την Αθήνα.

Παράλληλα με την ενεργό συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή, οι πρόσφυγες της Θεσσαλονίκης δεν άργησαν να εκδηλώσουν τη βαθιά τους αγάπη στις αληθινές τέχνες και τα γράμματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η προσφυγική νεολαία της Καλαμαριάς, η οποία είχε το κουράγιο τον Μάιο του 1923, ενώ οι θάνατοι της χολέρας και της οστρακιάς δεν ελαττώνονταν, να δημιουργήσει μια οργάνωση με φιλόλογικό, γυμναστικό και μουσικό τμήμα και ακόμη ερασιτεχνικό θεατρικό όμιλο, που παρουσίασε με μεγάλη επιτυχία στις 28 Μαΐου 1924 το έργο της νεότερης φιλολογίας *Οι Αλυσίδες*.

Η αγάπη των προσφύγων για τα γράμματα φαίνεται ξεκάθαρα από τα ποσοστά των προσφύγων μαθητών και μαθητριών στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού της Θεσσαλονίκης τα χρόνια 1922-1926.

Οι πρόσφυγες δεν ενδιαφέρθηκαν μόνο για την εκπαιδευτική κατάρτιση των παιδιών τους αλλά και για τη δική τους, όταν οι περιστάσεις το επέτρεπαν. Η Εύξεινος Λέσχη Θεσσαλονίκης, που ιδρύθηκε το 1933, με σκοπό τη διαφύλαξη των ηθών και εθίμων και την πνευματική ανάπτυξη των μελών της, ήταν η πρώτη το 1939-1940, με πρωτεργάτη τον γιατρό Θεοφύλακτο Θεοφύλακτου, που ίδρυσε στη Θεσσαλονίκη το Λαϊκό Πανεπιστήμιο, στο οποίο δίδαξαν πολλοί επώνυμοι καθηγητές του Πανεπιστημίου, όπως ο πρύτανης Α. Οικονομόπουλος, και οι καθηγητές Μ. Μαραβελάκης, Στ. Κυριακίδης, Απ. Βακαλόπουλος, Ι. Βογιατζίδης, Δ. Καββάδας, Χ. Γαρδίκας, Α. Σιγάλας, Χ. Φραγκίστας και πολλοί άλλοι αξιόλογοι ερευνητές. Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος διέκοψε το μεγάλο αυτό πνευματικό έργο.

Ανάλογη ήταν και η πνευματική προσφορά της "Μέρμινας Ποντίων και Καυκάσιων Κυριών", που ιδρύθηκε το 1904 στην Τραπεζούντα με την επωνυμία "Αδελφότης Κυριών Τραπεζούντος "Η Μέρμινα" " και επανιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1922 από τη Θάλεια Σαουλίδου και την οικογένεια Θεοφύλακτου.

Γύρω στο 1950 ιδρύθηκε η Ιωνική Εστία Θεσσαλονίκης, από οραματιστές Μικρασιάτες, δίνοντας βαρύτητα στα εθνικά και πολιτιστικά θέματα. Ειδικότερα, η Ιωνική

Εστία, όπως αναφέρει ο Γ. Καρπούζας, έχει ως στόχο τη διατήρηση της μνήμης των πέραν του Αιγαίου αλησμόνητων πατρίδων, τη διατήρηση των μικρασιατικών ηθών και εθίμων, τη διατήρηση της επαφής με τις εθνικές ρίζες και την εν γένει συμβολή στη διαμόρφωση μιας εθνικής πολιτιστικής ζωής.

Ουσιαστική είναι η συμμετοχή και του προσφυγικού σωματείου "Θρακική Εστία" στα πολιτισμικά δρώμενα της Θεσσαλονίκης. Τα μέλη της κατάγονται κυρίως από την Ανατολική Θράκη και τη Ρωμυλία. Τα τελευταία χρόνια ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη και η "Πανελλήνια Ομοσπονδία Θρακικών Σωματείων", η οποία παίζει συντονιστικό ρόλο και εξυπηρετεί τους σκοπούς και τους στόχους όλων των Θρακικών σωματείων. Ανάλογες Ομοσπονδίες ιδρύθηκαν και από τους μικρασιατικούς και ποντιακούς συλλόγους

Στη Θεσσαλονίκη εδρεύουν επίσης η "Εταιρεία Μελέτης Ίμβρου - Τενέδου" και η "Ένωση Ιμβρίων και Τενεδίων Μακεδονίας και Θράκης". Τα σωματεία αυτά, εκτός από τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, αγωνίζονται και για τα δικαιώματα όλων των Ιμβρίων και Τενεδίων που καταπατούνται ως τις μέρες μας από τους Τούρκους.

Από τη Θεσσαλονίκη δεν απουσιάζουν και οι εκπρόσωποι της Βασιλεύουσας, οι οποίοι ίδρυσαν την "Ένωση Κωνσταντινουπολιτών Βορείου Ελλάδος", που παρουσιάζει πολλαπλή πολιτισμική και εθνική δραστηριότητα. Με κέντρο πάντα τη Θεσσαλονίκη λειτουργούν με πανελλήνια και παγκόσμια πια ακτινοβολία και προσφορά τα θρησκευτικά προσφυγικά προσκυνήματα, μέσω των ιδρυμάτων και των σωματείων "Παναγία Σουμελά", «Άγιος Ιωάννης Βαζελών», "Άγιος Γεώργιος Περιστερεώτας", "Θεόδωρος Γαβράς", "Άγιος Βασίλειος Λαγκαδά", τα οποία στα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς παίζανε ουσιαστικό ρόλο στη διάσωση του ελληνισμού και του χριστιανισμού.

Το αναπτυγμένο πνευματικό επίπεδο των περισσότερων Μικρασιατών, που διακρίνονταν για τη γλωσσομάθεια και την πολυμάθεια τους, συνέβαλε αποφασιστικά και στη γρήγορη προσαρμογή τους στο ελλαδικό κλίμα αλλά και στην ουσιαστική προσφορά τους στην πολιτιστική πρόοδο της πόλης και ολόκληρης της Ελλάδας.

Δεν ήταν μικρή η προσφορά των προσφύγων καθηγητών και στο στήσιμο του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης. Από τους πρωτεργάτες ήταν ο φιλόσοφος Χαράλαμπος Θεοδωρίδης, ο Γιάννης Ιμβριώτης, ο Νίκος Ανδριώτης, ο Χαράλαμπος Χαριτωνίδης, ο Αλέξανδρος Συμεωνίδης, ο Αναστάσιος Μυσίρογλου, ο Μανόλης Ανδρόνικος και πολλοί

άλλοι που τίμησαν και τιμούν με το πνευματικό τους λειτούργημα την προσφυγική τους καταγωγή.

Αντλώντας οι νεότεροι Μικρασιάτες ήθος και σοφία από τους πνευματικούς ανθρώπους της πρώτης γενιάς, ξεχώρισαν γρήγορα σ' όλους τους πνευματικούς τομείς. Η σημαντική περίοδος της νεοελληνικής λογοτεχνίας, η γενιά του '30, δεν θα διαμορφωνόταν έτσι αν δεν έρχονταν οι πρόσφυγες, που έδωσαν θεματικά ερεθίσματα και στους ελλαδίτες λογοτέχνες.

Τα θαυμάσια ακριτικά και ιστορικά τραγούδια του Πόντου, τα θρησκευτικά τραγούδια της Καππαδοκίας, τα ρεμπέτικα της Ιωνίας, πλούτισαν αλλά και ανανέωσαν με το βυζαντινό τόνο και το χρώμα τους τη στάσιμη ελλαδίτικη μουσική. Οι πολεμικοί ποντιακοί χοροί ξανάδεσαν το προομηρικό χθες με το δημιουργικό σήμερα.

Οι πρόσφυγες της πρώτης γενιάς, που σχεδόν φύγανε, αλλά και οι νεότεροι παραμένουν πάντα αθεράπευτοι νοσταλγοί των αλησμόνητων πατρίδων. Τη νοσταλγία τους αυτή προσπαθούν να απαλύνουν με διάφορες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις που διοργανώνουν. Στα παιδιά τους μαθαίνουν τους χορούς και τα τραγούδια τους, τα ήθη και τα έθιμα τους, τη διάλεκτο τους, την ιστορία και τη λαογραφία τους, μέσα από διαλέξεις, επιστημονικά συνέδρια, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές και άλλες πολιτισμικές εκδηλώσεις.

Πέρασαν ήδη 90 χρόνια από τη μέρα του ξεκληρισμού τους. Όλοι οι πρόσφυγες αυτά τα χρόνια πάλεψαν σκληρά χωρίς να λυγίσουν, έχοντας ως εφόδια τους την πίστη και την αισιοδοξία. Αγωνίστηκαν μ' εγκαρτέρηση, για να αλλάξουν την αρνητική τοποθέτηση και την υποτιμητική στάση των ντόπιων συντοπιτών τους.

Με την προκοπή και την τιμιότητα τους, το ήθος και την τρυφερότητα τους, την παλικάριά και τη γενναιότητα τους, καταξιώθηκαν σιγά σιγά στη συνείδηση όλων των Ελλήνων. Η καθολική συμμετοχή τους στον πόλεμο της Αλβανίας και η φιλοξενία των Ελλήνων στρατιωτών από τα προσφυγικά χωριά λειτούργησαν ενωτικά, αμβλύνθηκαν οι τοπικιστικές αντιθέσεις. Η πικρία και η αγανάκτηση μπορεί να καθυστέρησαν την αφομοίωση, αλλά δεν την εμπόδισαν. Το πάντρεμα του νέου, που φέρανε οι Μικρασιάτες, με το παλιό, γέννησε το καινούριο, που είναι η σύγχρονη Ελλάδα, με καινούρια ανθρώπινα χαρακτηριστικά, καινούριες εθνικές και φυλετικές ιδιότητες, γέννησε τον

καινούριο τύπο Έλληνα, στο σωματικό και ψυχικό κόσμο του οποίου συσσωρεύονται τα θετικά στοιχεία των ντόπιων και των προσφύγων. Έτσι, σήμερα στην πρωτεύουσα των προσφύγων Θεσσαλονίκη και στην πλούσια γη της Μακεδονίας δεν υπάρχουν πια πρόσφυγες και γηγενείς. Υπάρχουν μονάχα Έλληνες, που εργάζονται τίμια και ειρηνικά για τη δημιουργία μιας καλύτερης πατρίδας.